

Centre d'Estudis Demogràfics

**LA DIVERSIFICACIÓ DE LES DINÀMIQUES
MIGRATÒRIES A LA METRÒPOLIS BARCELONINA:
IMMIGRACIÓ ESTRANGERA I SUBURBANITZACIÓ**

Jordi BAYONA CARRASCO
Fernando GIL ALONSO

347

*PAPERS
DE
DEMOGRAFIA*

2009

Centre d'Estudis Demogràfics

**LA DIVERSIFICACIÓ DE LES DINÀMIQUES
MIGRATÒRIES A LA METRÒPOLIS
BARCELONINA: IMMIGRACIÓ ESTRANGERA I
SUBURBANITZACIÓ**

Jordi BAYONA CARRASCO
Fernando GIL ALONSO

347

El treball es va presentar al *VII Congrés de la Coordinadora de Centres d'Estudi de Parla Catalana- CCEPC*: "Els processos migratoris a les terres de parla catalana. De l'època medieval a l'actualitat". València, del 16 al 18 d'octubre de 2008.

Centre d'Estudis Demogràfics

2009

Resum.- *La diversificació de les dinàmiques migratòries a la metròpolis barcelonina: immigració estrangera i suburbanització*

Un dels principals canvis observats en les gran àrees urbanes espanyoles durant aquests darrers deu anys es deu a la incorporació de la població de nacionalitat estrangera (amb una alta intensitat i en un espai de temps breu). En aquest article s'analitza el cas de la ciutat de Barcelona i la seva Regió Metropolitana que, entre 1998 i 2007, ha agregat més de mig milió de nous residents estrangers, el que ha comportat un creixement demogràfic considerable, del voltant del 14% de la població inicial, tot i que amb diferències territorials remarcables. Aquesta dinàmica trenca amb l'estancament de població del període 1981-1996. L'article centra l'atenció en tres de les dinàmiques afectades directament per l'arribada de la immigració internacional, com és el creixement i la distribució de la població en la Regió Metropolitana, el seu impacte sobre la mobilitat residencial i les dinàmiques de suburbanització, i les conseqüències d'aquests canvis sobre l'estructura per sexe i edat de la població dels diferents àmbits metropolitans.

Paraules clau.- Població estrangera, immigració internacional, distribució de la població, mobilitat residencial, estructura per sexe i edat, Regió Metropolitana de Barcelona.

Resumen.- *La diversificación de las dinámicas migratorias en la metrópoli barcelonesa: inmigración extranjera y suburbanización*

Uno de los principales cambios acaecidos en las grandes áreas urbanas españolas durante estos últimos diez años se debe a la incorporación de población de nacionalidad extranjera, que se ha producido con una elevada intensidad y en un breve lapso de tiempo. En esta comunicación se explora el caso de la ciudad de Barcelona y su región metropolitana, que entre 1998 y 2007 ha incorporado más de medio millón de nuevos residentes extranjeros, causando un crecimiento demográfico considerable, en torno al 14% de la población inicial, aunque con diferencias territoriales remarcables. Esta dinámica rompe con el estancamiento de población del periodo 1981-1996. La atención se centrará en tres dinámicas que se encuentran directamente afectadas por la incorporación de la población extranjera, como son el crecimiento y la distribución de la población en la región metropolitana, el impacto sobre la movilidad residencial, y las consecuencias sobre la estructura por sexo y edad de la población.

Palabras clave.- Población de nacionalidad extranjera, inmigración internacional, distribución de la población, movilidad residencial, estructura por sexo y edad, Región Metropolitana de Barcelona.

Abstract.- *The role of foreign nationality immigration in the urban area expansion: The case of Barcelona (1998-2007)*

One of the most important changes that large Spanish urban areas have experienced in the last decade is the massive arrival of foreign nationality immigrants. This process has been very intense and concentrated in time. This paper explores the specific case of the city and the metropolitan area of Barcelona, where the number of foreign nationality residents between 1998 and 2007 has risen by more than half a million persons, surpassing 14% of the previous population. However, it should be noted that remarkable territorial differences are observed. This new dynamics of significant growth puts an end to the previous period (1981-1996), characterised by a stable population. Therefore, the paper will focus in three dynamics, which are affected by the arrival of foreign immigrants: the population growth and distribution within the metropolitan area; the impact on residential mobility; and the consequences of the age-and-sex population structure.

Key words.- Foreign nationality population, international immigration, population distribution, residential mobility, age and sex structure, Barcelona Metropolitan Area.

Résumé.- *La diversification des dynamiques migratoires dans la métropole barcelonaise: immigration étrangère et suburbanisation*

L'incorporation de population de nationalité étrangère, d'une intensité jamais connue auparavant et durant un bref intervalle de temps, est l'un des principaux changements expérimentés par les grandes villes espagnoles depuis la dernière décennie. Ce travail de recherche explore le cas spécifique de la région urbaine de Barcelone, où la population de résidents étrangers a augmenté de plus d'un demi-million, même si l'on peut remarquer des différences de répartition territoriales. Cette dynamique nettement positive signifie une rupture avec la période précédente (1981-1996), caractérisée par la stabilité de la population métropolitaine. L'objectif du travail est d'analyser trois dynamiques clairement affectées par l'arrivée de population étrangère: la croissance et la distribution géographique de la population dans la région métropolitaine, l'impact sur la mobilité résidentielle, et les conséquences sur la structure par âge et sexe de la population.

Mots clé.- Population étrangère, immigration internationale, distribution de la population, mobilité résidentielle, structure par âge et sexe, Région métropolitaine de Barcelone.

ÍNDIX

1.- Introducció	1
2.- La immigració internacional a la Regió Metropolitana de Barcelona, 1998-2007 ...	2
2.1.- La població de nacionalitat estrangera, 1998-2007: evolució i Característiques	3
2.2.- El creixement municipal entre 1998 i 2007	6
3.- L'impacte de la immigració en les dinàmiques d'assentament i mobilitat de la Regió Metropolitana de Barcelona	7
3.1.- Mobilitat residencial interna i externa: el paper central de Barcelona	10
3.2.- El pes creixent dels estrangers en la mobilitat residencial metropolitana	11
4.- L'impacte en l'estructura per sexe i edat: és la immigració internacional un fre a l'envelliment?	14
5.- Conclusions	18
Referències bibliogràfiques	19

ÍNDIX DE FIGURES

1.- Proporció de residents estrangers als municipis de la Regió Metropolitana de Barcelona, 1998 i 2007	4
2.- Evolució de la població de nacionalitat estrangera a la RMB segons agrupacions de nacionalitats, 1998-2007	5
3.- Creixement de la població en els municipis de la Regió Metropolitana de Barcelona, 1998-2007	6
4.- Evolució de la proporció de població de nacionalitat estrangera a la RMB, en funció de la distància a Barcelona, 1998-2007	9
5.- Estructura per sexe i edat de la població de la Regió Metropolitana de Barcelona, 1998-2007, segons la nacionalitat	15
6.- Proporció de població major de 65 anys, per municipis. Regió Metropolitana de Barcelona	16
7.- Estructura per sexe i edat de la població segons la nacionalitat i la distància a Barcelona. 2007	17

ÍNDIX DE TAULES

1.- Variació absoluta i relativa de la població segons nacionalitat i distància a Barcelona, Regió Metropolitana de Barcelona, 1998-2007	8
2.- Saldo migratori intern per nacionalitat i distància a Barcelona, Regió Metropolitana de Barcelona, 1998-2006	11
3.- Saldo migratori intern per nacionalitat i distància a Barcelona, Regió Metropolitana de Barcelona, 1998-2006	13

**LA DIVERSIFICACIÓ DE LES DINÀMIQUES MIGRATÒRIES
A LA METRÒPOLIS BARCELONINA:
IMMIGRACIÓ ESTRANGERA I SUBURBANITZACIÓ¹**

Jordi Bayona i Carrasco²
jbayona@ced.uab.es

Fernando Gil Alonso³
fgil@ced.uab.es

1.- Introducció

La dimensió i la composició de la població catalana, de manera similar a l'espanyola o a la d'altres països del sud d'Europa, ha experimentat en els darrers deu anys canvis espectaculars degut a la incorporació de gairebé un milió de nous residents amb nacionalitat estrangera (Domingo i Gil Alonso, 2007). En el cas d'Espanya, ha passat de ser un dels països comunitaris amb menor incidència de la immigració estrangera (1,6% l'any 1998), a situar-se com a líder en aquest indicador (10% a gener de 2007), havent rebut en aquests deu darrers anys els fluxos migratoris internacionals més intensos en el context europeu (Ribas-Mateos, 2004; Vidal, Gil Alonso i Domingo, 2006). A Catalunya, les xifres observades són fins i tot majors, assolint l'any 2007 el 13,5% de residents amb nacionalitat estrangera i el 14,8% de nascuts a l'estranger. Com deixen entreveure aquestes

¹ L'article s'ha elaborat en el marc del projecte R+D *Análisis demográfico de las necesidades de vivienda en España, 2005-2015* (SEJ2007-60119/GEORG), dirigit pel Dr. Juan Antonio Módenes i finançat pel Ministeri d'Educació i Ciència a través del *Plan Nacional de Investigación Científica, Desarrollo e Innovación Tecnológica*.

² Jordi Bayona i Carrasco és investigador del Centre d'Estudis Demogràfics (CED) i membre del Grup de Recerca Consolidat "Grup d'Estudis de Demografia i Migracions" del CED, finançat per la Generalitat de Catalunya (Ref. 2005SGR00930).

³ Fernando Gil Alonso és coordinador del grup de recerca consolidat "Grup d'Estudis de Demografia i Migracions" del CED, i investigador d'aquest centre en el marc del programa *Juan de la Cierva* (JCI2005-526) del Ministerio de Educación y Ciencia, co-finançat pel Fons Social Europeu.

primeres xifres, l'arribada d'uns fluxos migratoris d'aquesta magnitud ha modificat nombrosos paràmetres demogràfics, amb un impacte territorial diferenciat. Es frenen, així, processos d'envelliment i de despoblació en certes àrees rurals, tot i que en altres continuen amb la mateixa intensitat (Bayona, Domingo i Gil, 2008), però també això mateix succeeix en àrees centrals, com són alguns centres urbans històrics, alhora que es realimenten les dinàmiques d'urbanització imperants generades en les grans àrees metropolitanes.

En aquesta comunicació s'explorà l'efecte de la immigració internacional rebuda en els darrers anys (1998-2007) per la Regió Metropolitana de Barcelona (RMB). S'estudien tres de les dinàmiques que la incorporació de la immigració internacional poden haver afectat més directament, com són el creixement de la població i la seva distribució territorial; l'impacte sobre la mobilitat residencial; i, finalment, les conseqüències en l'estructura per sexe i edat de la població en el territori. Per això, s'han utilitzat diverses fonts estadístiques, com són: 1) el Padró continu de població, des de 1998 en endavant i amb l'1 de gener com a data de referència, on extraïem les característiques demogràfiques de la població (sexe i edat), segons la nacionalitat, per cada any considerat; 2) les Estadístiques de Variacions Residencials (EVR), abraçant el període 1998-2006, i utilitzades per el càlcul de la mobilitat dins de la RMB; i 3) el Moviment Natural de la Població (MNP), que ens informa del creixement natural (naixements i defuncions).

2.- La immigració internacional a la Regió Metropolitana de Barcelona, 1998-2007

Després de l'intens creixement de les dècades dels seixanta i setanta, on la RMB augmenta en 1,7 milions el seu nombre de residents, principalment per la immigració amb origen a regions espanyoles (veure López, 2007), els anys compresos entre 1981 i 1996 es poden caracteritzar per un inusual estancament de la població, arribant a perdre fins i tot deu mil habitants. D'un decreixement migratori, negatiu en 156.286 persones entre 1981 i 1996, i d'un creixement natural menor (145.447 persones) en resultava la pèrdua de 10.829 residents. A Catalunya, tot i que la dinàmica és similar, no s'arriba a perdre població, experimentant un lleuger creixement de 135 mil habitants. Així, el pes de la RMB dins del conjunt català baixava del 71,2% de 1981 al 69,4% de 1996 (Cabré i Módenes, 1997). Però el principal procés dels anys vuitanta i inicis dels noranta pel que fa als canvis de la població s'ha de buscar en els processos de desconcentració urbana, i que tenen en la ciutat

de Barcelona el principal exemple (tot i que no l'únic). Barcelona entre 1981 i 1996 perd fins a 250 mil habitants, la majoria en direcció cap a la seva regió metropolitana.

La RMB, entre 1981 i 1996, es trobava estancada al voltant dels 4,25 milions d'habitants, tot i que aquest suposat estancament amagava forts canvis residencials interns, des de la ciutat central, Barcelona, i altres grans nuclis de població, cap a les corones més exteriors i la resta de Catalunya, al mateix temps que la mobilitat residencial augmentava progressivament (Pujadas, 2005; Módenes, 1998). Aquestes dinàmiques expliquen que la majoria de treballs acadèmics produïts fins 2001 es trobin centrats en la dinàmica redistributiva de la població dins de la mateixa RMB. És en aquest context que l'arribada de la immigració internacional, primer de forma lenta, però des de 1998 de manera accelerada, provoca la ruptura de la situació d'equilibri, alhora que inverteix el signe de l'evolució de la població de la ciutat central, significant un creixement del conjunt de la regió metropolitana.

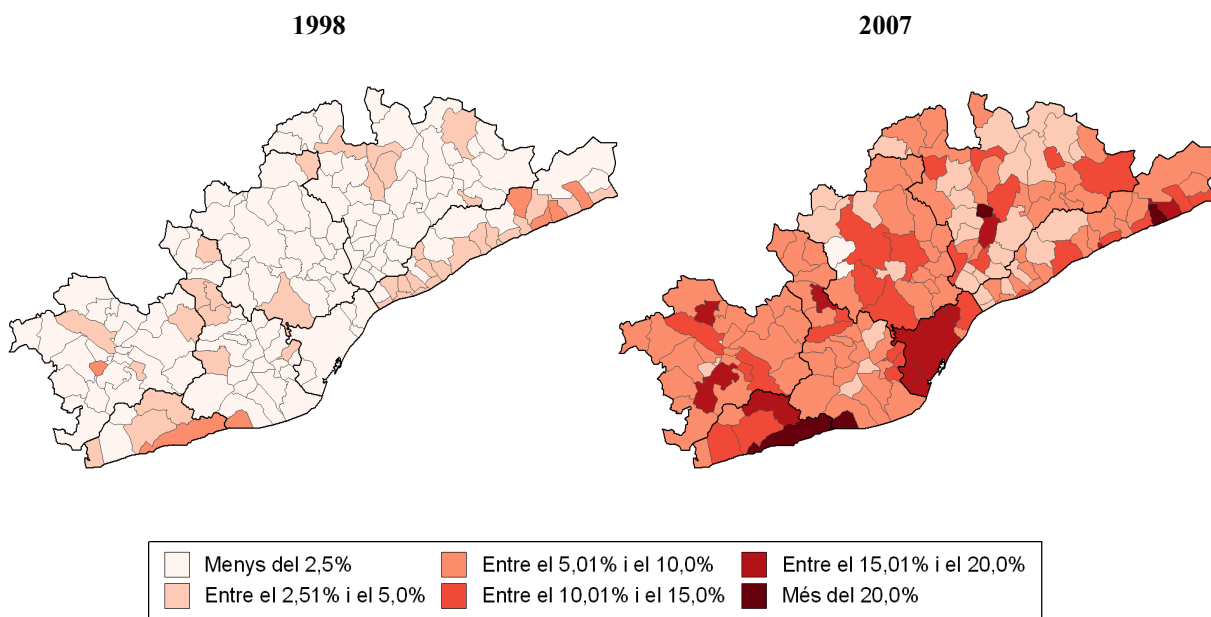
2.1.- La població de nacionalitat estrangera, 1998-2007: evolució i característiques

Fins als anys més recents, la població de nacionalitat estrangera a la RMB es mantenia en unes xifres força baixes: tan sols 47.591 estrangers en el Cens de 1991 i 66.758 en el Padró de 1996, l'1,1% i l'1,6% de la població respectivament. En el Cens de 2001 ja s'observa un important creixement, amb 214.028 residents i el 4,9%, evolució que experimenta una notable acceleració des de llavors, superant el mig milió d'estrangers el 2005, i assolint les 621.666 persones i el 12,8% de la població a gener de 2007, amb les darreres dades publicades del Padró continu de població.

En aquest creixement destaca el paper que hi desenvolupa la ciutat de Barcelona. L'any 1998 ni Barcelona ni els municipis del seu entorn immediat destacaven precisament pel percentatge d'estrangers entre els seus veïns (figura 1). En els anys de major intensitat migratòria, en canvi, tant Barcelona com els municipis adjacents són els que atreuen el major nombre de migrants, en una evolució on la ciutat central estaria actuant com a porta d'entrada dels estrangers a Catalunya (Bayona, 2007). Tornant a 1998, únicament alguns municipis del Maresme i del Garraf (on coincidien al mateix temps immigrants europeus comunitaris i africans) mostraven proporcions significatives de residents estrangers (amb un màxim del 6,6% a Sant Pol de Mar), mentre que en alguns municipis la immigració internacional era pràcticament inexistent (és el cas de Badia del Vallès, amb el 0,1%).

L'any 2007, en canvi, s'observa un creixement de la immigració a tots els municipis de la RMB, assolint el màxim a Calella, amb el 23,1%.

Figura 1.- Proporció de residents estrangers als municipis de la Regió Metropolitana de Barcelona, 1998 i 2007

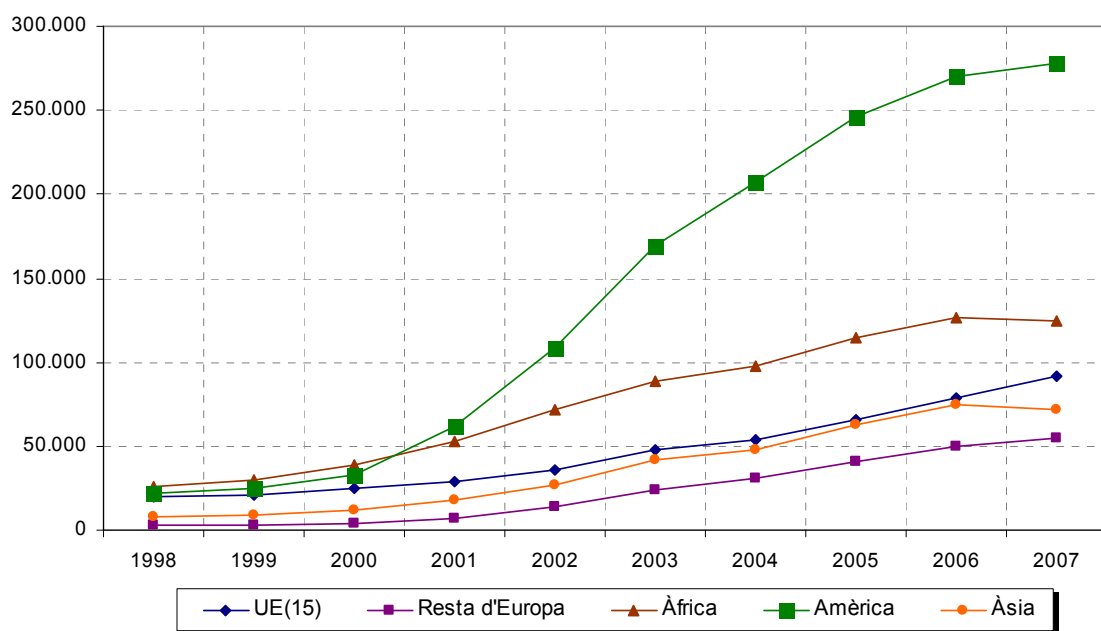
Font: Padró continu, 1998 i 2007, a 1 de gener (Idescat). Elaboració pròpia.

En la composició de la població estrangera de la RMB, i de forma encara més clara en la de Barcelona, s'observen certes peculiaritats lligades al fet urbà. Així, i en comparació a allò que s'observa pel conjunt de Catalunya, la RMB es caracteritza per una població de nacionalitats americanes nombrosa (un 44,7% dels estrangers, per un 22,7% en la resta de Catalunya), i per la importància dels asiàtics (11,5% contra el 4,6% respectivament). Al contrari, el pes dels africans (20,1% i 36,5%), o els europeus que no pertanyen als països de l'antiga UE(15) (8,8% i 22,2%), és força inferior. Si la comparació es realitza amb la ciutat de Barcelona, les diferències són encara més acusades, ja que creix el pes dels americans fins el 48%, dels asiàtics (15,8%), però també dels europeus comunitaris (20,1%), fet relacionat amb la internalització de la ciutat. En canvi, a Barcelona tan sols el 7,5% i el 8,4% de la seva població estrangera és africana o de la resta d'Europa. En aquests percentatges pren especial rellevància la relació amb l'activitat, essent més nombrosos aquells empleats majoritàriament en els serveis (Bayona i Domingo, 2005), però també el

calendari de la seva arribada per algunes nacionalitats (el pes dels marroquins a Barcelona, per exemple, a inicis dels vuitanta era important).

La composició per nacionalitats de la població estrangera a la RMB ha experimentat canvis notables des de 1998, en funció del calendari d'arribada dels diferents col·lectius implicats (figura 2). Si els africans (en bona part marroquins) eren els més nombrosos, l'acceleració dels fluxos de nacionalitats llatinoamericanes, coincidint amb el que alguns autors han anomenat com a llatinoamericanització dels fluxos migratoris a Espanya (Izquierdo, 2002), ha fet que aquests assoleixin el major protagonisme, superant els 280 mil residents. En els darrers anys, han estat els europeus (tant comunitaris com no), els que han experimentat majors crescudes (tot i que en aquest cas no tenen que renovar la seva inscripció padronal, com ho fan des de 2005 la resta d'estrangers extracomunitaris amb permís de residència temporal).

Figura 2.- Evolució de la població de nacionalitat estrangera a la RMB segons agrupacions de nacionalitats, 1998-2007

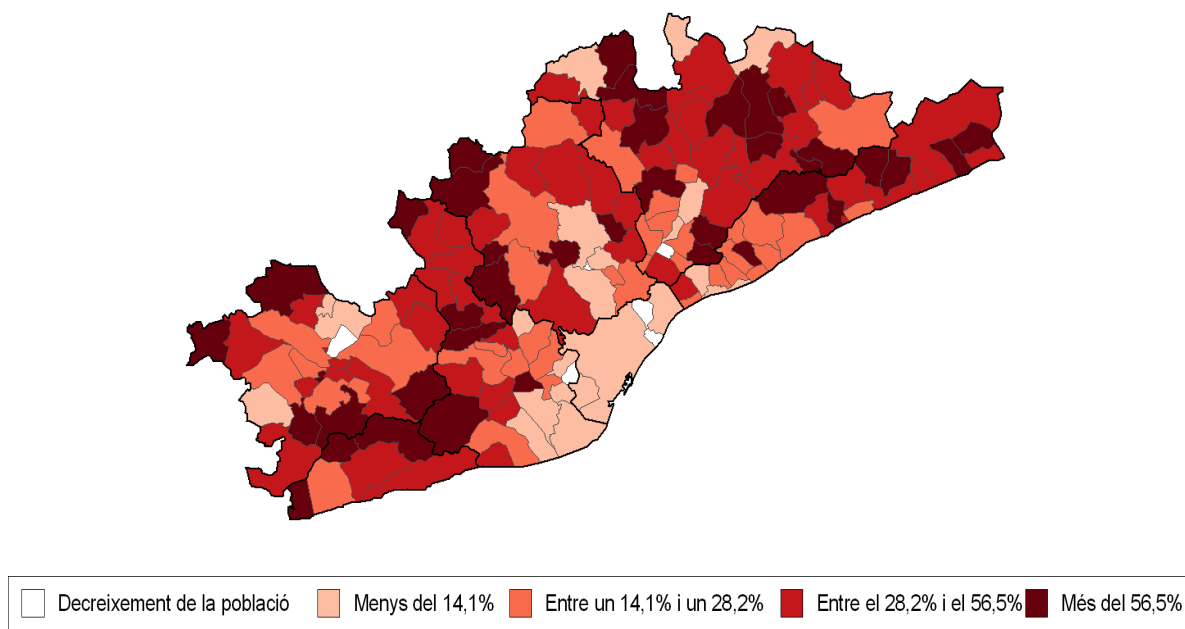

Font: Padró continu, 1998-2007, a 1 de gener (Idescat). Elaboració pròpia.

2.2.- El creixement municipal entre 1998 i 2007

Tant per Barcelona, la Regió Metropolitana com el conjunt de Catalunya, aquests darrers deu anys poden ser caracteritzats per la represa de la immigració com a font del creixement de la població. Concretament, la RMB ha vist com gairebé tots els seus municipis experimenten creixements, tot i que aquest sigui moderat a Barcelona i la primera corona metropolitana, i sigui força més significatiu en els municipis més allunyats (figura 3). Barcelona recupera en aquests nou anys més de cent mil residents, que representen un creixement del 6,4%, fet especialment significatiu quan es parteix de vint anys previs de pèrdua continuada de població. L'actual creixement, en relació amb el que s'observà durant tot el segle XX, representa la internacionalització de la dinàmica demogràfica secular de la ciutat, on la immigració, provinent d'altres zones catalanes primer, i d'altres províncies espanyoles més tard, és el factor determinant de l'evolució de la població de la ciutat (Domingo, Bayona i López, 2004).

Figura 3.- Creixement de la població en els municipis de la Regió Metropolitana de Barcelona, 1998-2007

Font: Padró continu de població, 1998-2007, a 1 de gener (Idescat). Elaboració pròpia.

Entre 1998 i 2007, anys que centren la present contribució, l'augment de població de la RMB és de 600.686 persones, un 14,5% sobre una població inicial de 4,25 milions. Desglossant aquest creixement, s'observa de forma nítida com el saldo migratori és el principal component de l'evolució, ja que el saldo natural (positiu en 87.441 persones, resultant de 431.085 naixements i de 343.644 defuncions), únicament aporta una petita part en aquesta evolució. D'aquesta manera, el saldo migratori ascendeix a 513.245 nous residents per aquest motiu, essent el responsable directe del 85,4% del creixement dels nou anys considerats. En un canvi de perspectiva, i prenent com a referència la nacionalitat, el nombre d'estrangers entre 1998 i 2007 creix en 543.772, que representen el 90,5% del creixement total, xifra que a més a més s'hauria de considerar com un mínim, ja que aquí no es té en compte l'efecte de les possibles nacionalitzacions sobre el total d'estrangers. El major pes dels estrangers per sobre dels migrants es deu directament a l'increment dels nascuts amb nacionalitat estrangera.

L'impacte de l'arribada dels fluxos migratoris internacionals és, per tant, evident en l'evolució del total de població, tant a la RMB com a Barcelona. A continuació, en canvi, ens centrarem en analitzar amb major detall quin ha estat l'impacte en les dinàmiques de mobilitat, així com en l'assentament residencial diferenciat d'uns i altres en el territori, dinàmiques que ens mostraran tant les diferències socioeconòmiques del territori com l'especialització laboral de la població de nacionalitat estrangera.

3.- L'impacte de la immigració en les dinàmiques d'assentament i mobilitat de la Regió Metropolitana de Barcelona

Per observar l'impacte diferenciat de la immigració internacional en el territori, hem optat per aproximar-nos al creixement de la població a partir de la distància a Barcelona (calculant-la a partir dels centres geogràfics dels municipis), que ens permetrà observar tendències divergents, i alhora reafirmar el paper de Barcelona com espai d'entrada inicial dels fluxos migratoris en el conjunt de la RMB. S'ha utilitzat les dades del Padró continu de població entre l'1 de gener de 1998 i 2007 (taula 1), diferenciant la població segons la seva nacionalitat. Aquesta primera aproximació, tot i la seva simplicitat, ja ens informa de l'existència de dinàmiques diferents, i que bàsicament es plasmen en dos tipus d'evolució: Barcelona i els municipis situats a menys de 10 kilòmetres de la ciutat central, que perden població amb nacionalitat espanyola i guanyen residents estrangers; i la resta de municipis, on ambdues poblacions incrementen els seus efectius. D'aquesta manera, Barcelona perd

un 8% de la població amb nacionalitat espanyola inicial, i els municipis adjacents fins a un 12%. Entre uns i altres perden 218.027 residents amb nacionalitat espanyola. Al contrari, els municipis situats per sobre d'aquesta distància guanyen, conjuntament, 274.941 residents amb nacionalitat espanyola.

Taula 1. Variació absoluta i relativa de la població segons nacionalitat i distància a Barcelona, Regió Metropolitana de Barcelona, 1998-2007

	Absoluts (total)	Relatius (total)	Absoluts (pob. nac. espanyola)	Relatius (pob. nac. espanyola)	Absoluts (pob. nac. estrangera)	Relatius (pob. nac. estrangera)
Barcelona	95.774	6,4	-118.118	-8,1	213.892	666,2
Menys de 10 km	15.950	1,9	-99.909	-12,0	115.859	1115,6
Entre 10 i 20 km	166.337	18,4	81.234	9,1	85.103	725,3
Entre 20 i 30 km	164.894	26,3	86.707	14,2	78.187	552,9
Entre 30 i 40 km	78.479	44,1	57.328	33,1	21.151	453,9
Entre 40 i 50 km	56.217	36,4	33.461	22,2	22.756	665,2
Més de 50 km	23.035	45,7	16.211	33,1	6.824	471,6
RMB	600.686	14,1	56.914	1,4	543.772	698,1

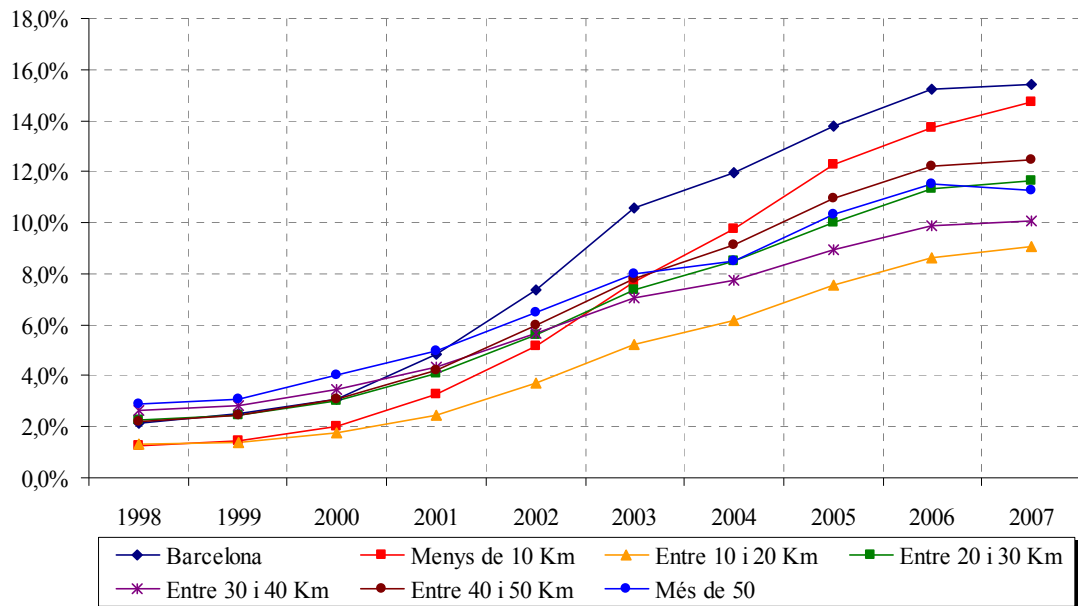
Font: Padró continu, 1998-2007, a 1 de gener (Idescat). Elaboració pròpia.

Si bé en els municipis situats entre 10 i 20 km. de la ciutat central el creixement dels estrangers segueix essent més important, per sobre d'aquesta distància són els residents amb nacionalitat espanyola els que es configuren com el principal element de creixement, sobretot en els municipis situats entre 30 i 40 kilòmetres. El creixement dels residents estrangers és, en canvi, generalitzat, sigui quina sigui la distància a la ciutat central. Destaca, per sobre dels altres, el creixement de la capital, ja que en xifres absolutes representen gairebé 214 mil nous residents, i el dels municipis de menys de 10 kilòmetres, que multipliquen per 12 el nombre d'estrangers de 1998.

En conclusió, d'aquestes primeres xifres es desprèn la continuació de les tendències de desconcentració i suburbanització, perdent pes relatiu dins del conjunt de la RMB els municipis de Barcelona i de la primera corona, a favor d'aquells municipis situats a major distància. La desconcentració s'accentua, fins i tot, entre la població amb nacionalitat espanyola, en canvi, els estrangers segueixen una pauta oposada, amb majors creixements en les àrees centrals. En certa mesura, es pot afirmar que la incorporació de població de nacionalitat estrangera atenua i fins i tot amaga el procés de desconcentració de la ciutat central (López, 2007), podent, al mateix temps, actuar retroalimentant aquest procés.

La figura 4, que mostra l'evolució de la proporció que representa la població estrangera sobre el total de població en funció de la distància a Barcelona, pot ser explicada en part per les tendències contraposades comentades.

Figura 4.- Evolució de la proporció de població de nacionalitat estrangera a la RMB, en funció de la distància a Barcelona, 1998-2007

Font: Padró continu, 1998-2007, a 1 de gener (Idescat). Elaboració pròpia.

Les majors proporcions d'estrangers l'any 2007 s'observen a Barcelona i els municipis més propers, que al mateix temps que guanyen població estrangera perden població amb nacionalitat espanyola. Tot i aquest fet, és de destacar com uns i altres no es trobaven l'any 1998 entre els percentatges més elevats, i que fins i tot en el cas dels municipis més pròxims a Barcelona, els seus percentatges eren els més baixos. La pèrdua de 100 mil espanyols i l'arribada de 115 mil estrangers ha revertit la situació inicial. Aquesta evolució s'explica pel fet que en els anys de majors fluxos migratoris, Barcelona ha actuat com a porta d'entrada a la RMB (i per tant a Catalunya), de la major part d'immigrants, sobretot per algunes nacionalitats, on la concentració a Barcelona és força elevada en uns primers estadis d'incorporació al país. Per aquest procés, el pes dels estrangers que viuen a Barcelona i als municipis més propers (que experimenten un fort creixement a remolc de la ciutat central, pel fet de compartir un mateix mercat de l'habitatge, que supera els límits

municipals) creix del 54,6% dels estrangers de la RMB l'any 1998 al 59,9% de 2007, percentatge que s'havia situat en el 62,5% l'any 2003, en ple període de major creixement. El descens, en que està immers en l'actualitat, hauria de significar que també els estrangers estarien entrant dins del procés de suburbanització.

El paper de Barcelona, com a dinamitzador de les dinàmiques espacials després d'un primer assentament a la ciutat, s'observa de forma més nítida en l'anàlisi dels fluxos de mobilitat, tal i com s'afrontarà a continuació.

3.1.- Mobilitat residencial interna i externa: el paper central de Barcelona

L'Estadística de Variacions Residencials (EVR) teòricament recull totes les altes i baixes padronals per canvi de residència (tant dins d'Espanya com amb l'exterior). A la pràctica, donades les dificultats de l'EVR en la mesura dels fluxos amb l'estranger, degut sobretot al subregistre de les sortides cap a l'exterior (Devolder, Gil Alonso i Forte, 2006) i fins l'any 2004 l'enregistrament com a altes per omissió de les altes que venien directament de l'estranger per part d'alguns ajuntaments, això no és possible. Per això, s'ha preferit elaborar els saldos migratoris a partir de la diferència entre l'evolució de la població i el saldo natural, per distància a Barcelona (taula 2). També s'ha calculat quina part d'aquest saldo migratori s'origina dins de la pròpia RMB, a partir de la mobilitat residencial, que sí s'ha obtingut a partir de l'EVR, i que segons alguns autors tindria una millor cobertura (Recaño, 2002), i quin prové de fora de la RMB, ja sigui de la resta de Catalunya, d'Espanya o de l'estranger.

De la Taula 2 en destaquem, en primer lloc, el saldo natural negatiu de la ciutat central. En canvi, en la resta d'àmbits aquest valor és sempre positiu, i altament significatiu en els municipis situats entre 10 i 30 km. de Barcelona. El saldo migratori té, en canvi, un comportament diferent. Aquest és sempre positiu a excepció dels municipis situats a menys de 10 kilòmetres de Barcelona, on se situa en xifres lleugerament negatives (amb un descens de 602 residents per emigració). En aquest cas, el creixement experimentat es deu gairebé únicament a la diferència entre naixements i defuncions. Al contrari, el saldo migratori és el responsable de tot el creixement de Barcelona (que si no perdria població), i de percentatges entre un 70% (en els municipis situats entre 10 i 20 Km.) a un 93,4% (entre 40 i 50 Km.) en la resta d'àrees considerades.

Taula 2. Saldo migratori intern per nacionalitat i distància a Barcelona, Regió metropolitana de Barcelona, 1998-2006

	Saldo Natural	Creixement població	Saldo Migratori	SM Intern	SM Extern a la RMB
Barcelona	-24.693	95.774	120.467	-163.717	284.184
Menys de 10 km	16.552	15.950	-602	-62.383	61.781
Entre 10 i 20 km	48.905	166.337	117.432	65.735	51.697
Entre 20 i 30 km	32.494	164.894	132.400	67.121	65.279
Entre 30 i 40 km	8.596	78.479	69.883	49.381	20.502
Entre 40 i 50 km	3.723	56.217	52.494	29.230	23.264
Més de 50 km	1.865	23.035	21.170	14.633	6.537
	87.442	600.686	513.244	0	513.244

Font: Moviment natural de la població, 1998-2006; Padró continu, 1998-2007 (Idescat). Elaboració pròpia.

La diferència entre el saldo migratori total i l'intern ens permet realitzar una aproximació al càlcul del saldo migratori extern a la RMB. En aquest cas, la distribució mostra com Barcelona ciutat recull fins un 55% del saldo migratori positiu amb l'exterior de la RMB. Aquesta xifra reafirma el seu poder d'atracció, especialment en uns anys on el fenomen més important ha estat el de la immigració internacional, actuant després com a centre distribuïdor d'immigrants externs cap a la resta de la regió metropolitana (veure taula 3). També mostren un saldo intern negatiu els municipis situats a menys de 10 Km. de Barcelona, que és gairebé compensat totalment per l'arribada d'immigrants exteriors a la RMB. Al mateix temps, s'observa la gran importància de la mobilitat residencial dins de l'àrea d'estudi, que s'alimenta de les sortides de Barcelona i dels seus municipis més pròxims i que és la responsable de més de la meitat del creixement en els municipis situats a més de 10 Km. de la ciutat central. Tot i això, es pot sospitar que aquestes migracions internes amaguen dinàmiques diferents entre els fluxos de població amb nacionalitat espanyola i els de la població estrangera, on la distinció pot ajudar a interpretar les pautes de reconfiguració territorial i el diferent ús del territori per part d'uns i altres.

3.2.- El pes creixent dels estrangers en la mobilitat residencial metropolitana

La importància de la població estrangera en la mobilitat residencial ha centrat l'atenció de nombrosos estudis recentment, on s'apunta el seu creixent pes, tant en el conjunt de mobilitat entre regions espanyoles (Recaño, 2002; Pumares, 2005; Recaño i Domingo,

2006), com també en les grans àrees metropolitanes (Bayona i López, 2006; Bueno, Casanova i López, 2007).

Si la mobilitat dins de la pròpia RMB es configurarà durant els anys 1981-1996 com el principal element de reconfiguració territorial de la població, aquesta tendència s'ha accentuat en els anys més recents. L'Estadística de Variacions Residencials (EVR) registra fins a 1.157.041 moviments entre municipis de la RMB entre 1998 i 2006, 220.201 dels quals protagonitzats per estrangers. Aquests representen una cinquena part del total de la mobilitat (el 19%), tot i que a 1998 únicament representaven el 4,5%, i no és fins l'any 2002 que comencen a ser significatius (el 18%). Des de llavors, el pes dels moviments d'estrangers augmenta progressivament fins assolir un 32,8% l'any 2006, és a dir, un de cada tres moviments dins de la RMB el protagonitza un estranger. En aquests nou anys el número de desplaçaments ha crescut un 60% (dels 100.115 de 1998 als 159.811 de 2006), tot i que entre els espanyols aquest augment sigui de menor envergadura (de 95.622 a 107.391) que entre els estrangers, que multipliquen per dotze el número de desplaçaments (de 4.493 a 52.420).

Per municipis, el pes de la població estrangera en la mobilitat metropolitana arriba a quotes molt elevades. En l'últim any analitzat, 2006, i entre els municipis amb major nombre de sortides, s'assoleix un 47% a l'Hospitalet, un 44,6% a Santa Coloma, un 43% a Badalona (els tres són municipis de la 1ª corona) o un 41,3% a la ciutat de Barcelona. Aquests valors són també elevats en altres municipis pròxims a Barcelona, com Esplugues o Cornellà (un 39%), per assolir també percentatges significatius, tot i que menors, en altres grans ciutats de la RMB, sigui el cas de Sabadell (28%), Terrassa (23%), Mataró (29%) o Granollers (32%). En les arribades, aquestes proporcions són fins i tot més elevades: un 68% dels migrants intrametropolitans a Santa Coloma de Gramenet són estrangers, o un 65% a l'Hospitalet de Llobregat. A Barcelona aquesta xifra assoleix el 45%, i són de l'ordre del 30% en les grans ciutats més allunyades, sigui el cas de Sabadell, Terrassa o Granollers. D'aquests valors se'n desprèn la importància de la mobilitat residencial dels estrangers dins de la mobilitat total de la RMB. En aquest punt caldria preguntar-se si aquesta mobilitat segueix les pautes que presenten els espanyols, o bé al contrari, apareixen noves pautes de relocalització.

Considerant únicament la mobilitat dins de la RMB, i calculant els saldos migratoris segons la distància a Barcelona (Taula 3), es pot observar com tant Barcelona com els municipis situats a menys de 10 kilòmetres perden població per emigració intra-

metropolitana, al ser el total d'altres per canvi de municipi dins de la mateixa RMB inferior al de baixes. En el primer cas això afecta tant a espanyols com estrangers, en el segon s'observa diferent signe, amb una pèrdua d'espanyols que no arriba a ser contrarestada per l'increment d'estrangers. En la resta de situacions, s'observa un signe positiu en ambdós saldos migratoris, tot i que el protagonitzat pels espanyols és major.

Taula 3.- Saldo migratori intern per nacionalitat i distància a Barcelona, Regió Metropolitana de Barcelona, 1998-2006

	Creixement Població Nac. Espanyola	Creixement Població Nac. Estrangera	Creixement Població Total
Barcelona	-129.485	-34.232	-163.717
Menys de 10 km	-80.106	17.723	-62.383
Entre 10 i 20 km	57.041	8.694	65.735
Entre 20 i 30 Km	62.998	4.123	67.121
Entre 30 i 40 km	47.942	1.439	49.381
Entre 40 i 50 km	27.621	1.609	29.230
Més de 50 Km	13.989	644	14.633

Font: Estadística de Variacions Residencials, 1998-2007 (INE). Elaboració pròpia.

En altres paraules, es confirma que Barcelona, a més de ser la porta d'entrada de la immigració internacional, és el principal focus de desconcentració i suburbanització, doncs expulsa tant residents espanyols com estrangers a la resta de la RMB. Els estrangers es dirigeixen als municipis més propers, sobretot als situats a menys de 10 km., que de fet són els màxims receptors d'estrangers "expulsats" de la ciutat central (en el que seria una clara extensió del mercat residencial de la capital). Aquests -més els que arriben directament de fora de la RMB- compensen parcialment la sortida d'autòctons, i junt amb els procedents de Barcelona, s'assenten en els municipis situats a més de 10 km. del centre urbà, que tenen un saldo migratori intra-RMB positiu tant d'estrangers com, i de forma més significativa, d'autòctons.

4.- L'impacte en l'estructura per sexe i edat: és la immigració internacional un fre a l'envelliment?

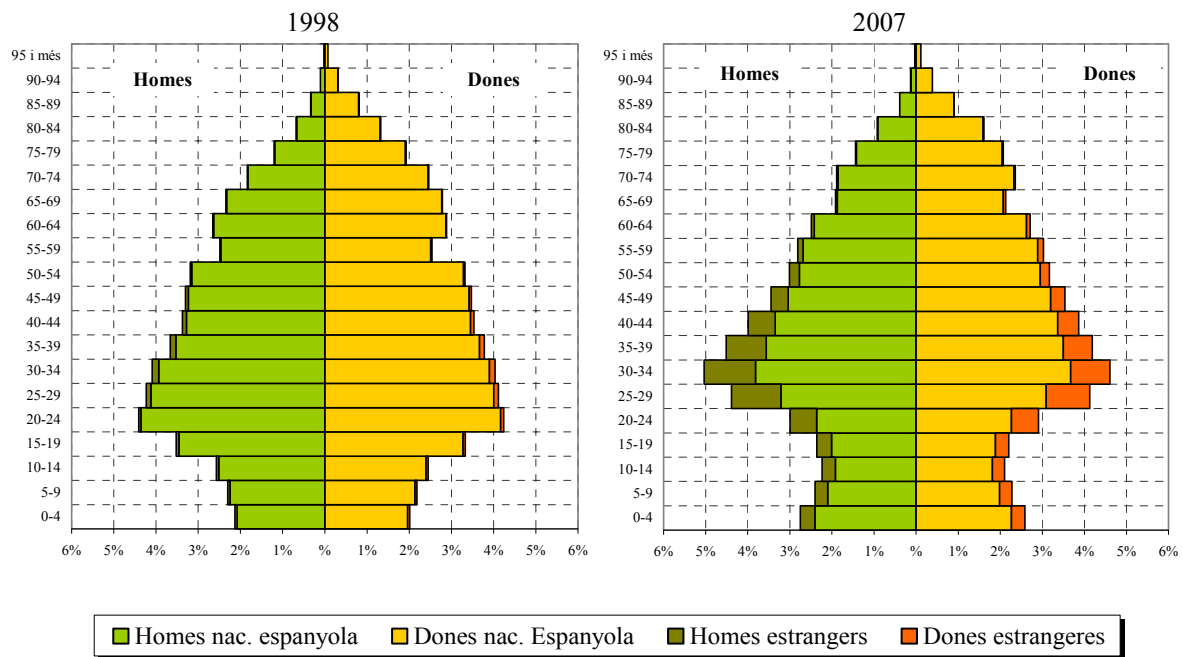
La peculiar estructura per edats d'una població com l'estrangera, que acaba d'arribar recentment a la RMB en la seva majoria, amb unes edats molt joves, com a resposta a una migració de tipus laboral, produeix que un dels impactes més destacats, i alhora comentats, sigui en l'estructura per edats de la població. L'envelliment, fruit del continu allargament de l'esperança de vida i del decreixement de la fecunditat, es veu en alguns casos frenat per l'arribada d'immigrants, fins i tot, territorialment revertint la tendència observada en els darrers anys. A més, a aquest mateix nivell municipal, cal tenir present els efectes de la mobilitat residencial, que amb moviments centrífugs des del centre fins a la perifèria, i amb població de nacionalitat espanyola com la principal protagonista (també jove, i amb una mobilitat relacionada amb la formació d'una nova llar), actua també de forma important sobre l'estructura per edats dels municipis més allunyats del centre metropolità.

En la figura 5 s'ha representat l'estructura per sexe, edat i nacionalitat de la població de la RMB en els anys 1998 i 2007. Entre ambdues figures s'observa notablement el pes ascendent dels residents estrangers, especialment en les edats centrals del procés migratori, al voltant dels 25-39 anys. Al mateix temps, i pel total de la població, les edats amb major pes dins del conjunt es desplacen, del grup 20-24 el 1998 al 30-34 al 2007. S'incorporen, els majors efectius de residents estrangers, precisament en els grups d'edat que ja comptaven, d'inici, amb major pes en el conjunt de la població: són el resultat del *baby boom* de la primera meitat dels anys setanta. També s'observa un lleu creixement de la base de la piràmide, a causa d'un repunt de la natalitat, tant entre espanyols com per la contribució dels estrangers.

Per sexes, el pes dels estrangers entre els homes és superior, tant per un major nombre d'homes entre aquests (53,6%), com per la feminització dels espanyols (un 51,5% de dones), en aquest cas per l'envelliment diferencial segons el sexe. Tot i que els estrangers representen un 12,8% del total de la població de la RMB, a primer cop d'ull es veu com aquest percentatge varia segons les edats, superant el 25% entre els joves i els adults joves. És el cas del grup 25-29 anys, on el 26,7% dels homes i el 25,1% de les dones són estrangeres, percentatge que no superava el 4% l'any 1998. Tot i que els estrangers mostren el major nombre d'efectius en els 30-34 anys, el seu pes és més important entre el grup 25-29, ja que en aquest el nombre d'autòctons és inferior. Si ens anem per sobre dels

cinquanta anys, el pes dels estrangers és reduït, i si s'observa els grups per sobre dels seixanta-cinc anys, en cap cas se supera l'1,5%.

Figura 5.- Estructura per sexe i edat de la població de la Regió Metropolitana de Barcelona, 1998-2007, segons la nacionalitat

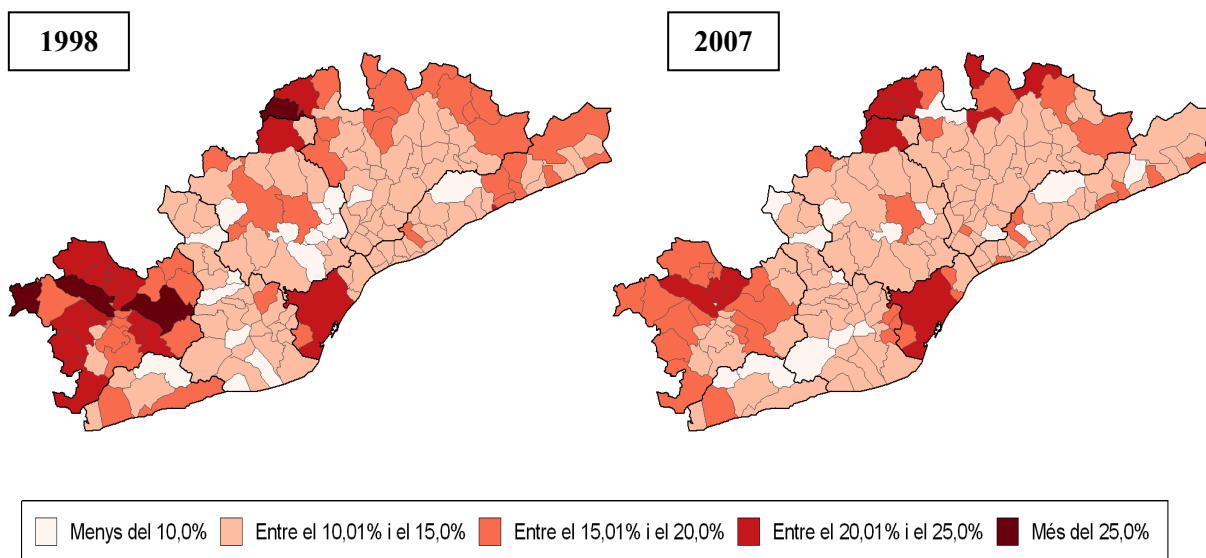
Font: Padró continu, 1998-2007, a 1 de gener (Idescat). Elaboració pròpia.

La incorporació de la població estrangera a edats joves i adultes-joves actua frenant l'envelliment, tot i això, la població de la RMB mostra l'any 2007 una edat mitjana lleugerament major que a 1998 (a 1998 aquest indicador se situava en 40,0 anys de mitjana pel conjunt de la població, que augmenta a 40,7 el 2007). La presència d'estrangers dilueix una pujada més important, que s'observa si ens centrem únicament en els espanyols, que incrementen la seva edat mitjana de 40,1 anys a 42,2 al 2007. Al contrari, i producte de l'acceleració dels fluxos migratoris, i d'una major natalitat pel progressiu assentament, la població estrangera de la RMB es rejoyeneix, dels 33,0 anys de 1998 als 31,0 de 2007. D'aquesta forma, uns i altres mostren dos dinàmiques divergents, i augmenten o disminueixen en dos anys d'edat respectivament els valors de 1998. La immigració internacional, amb la seva presència, rejoyeneix la població de la RMB en prop d'1,5 anys.

Si l'anàlisi se centra en el que succeeix per grans grups d'edats (i per tant, ens fixem en el grup de majors de 65 anys, protagonistes de l'envelliment), en primer lloc destaca com el pes d'aquests es manté estable: representaven el 16,2% en 1998 i ara són el 16,3%. Augmenta lleugerament, en canvi, el pes dels menors de 15 anys, d'un 13,6% al 14,4% de la població.

El fre a l'envelliment es reproduceix en la majoria dels municipis de la RMB: en 94 dels 164 municipis la proporció de majors de 65 anys es redueix entre 1998 i 2007, produint una major homogeneïtzació espacial de l'envelliment demogràfic (figura 6). L'any 1998, la diversitat era àmplia, amb municipis on més del 25% de la població superava aquest llindar d'edat (Font-rubí, amb el 26%) a altres situats per sota del 10% (Polinyà, 7,7%). Nou anys més tard, la diferència entre els màxims (Pla del Penedès, 23,7%) i els mínims (Polinyà, 7,3%) s'escurça, i en la majoria dels casos es mouen en xifres al voltant d'un 10-15% de majors de 65 anys, amb una menor diversitat.

Figura 6.- Proporció de població major de 65 anys, per municipis. Regió Metropolitana de Barcelona

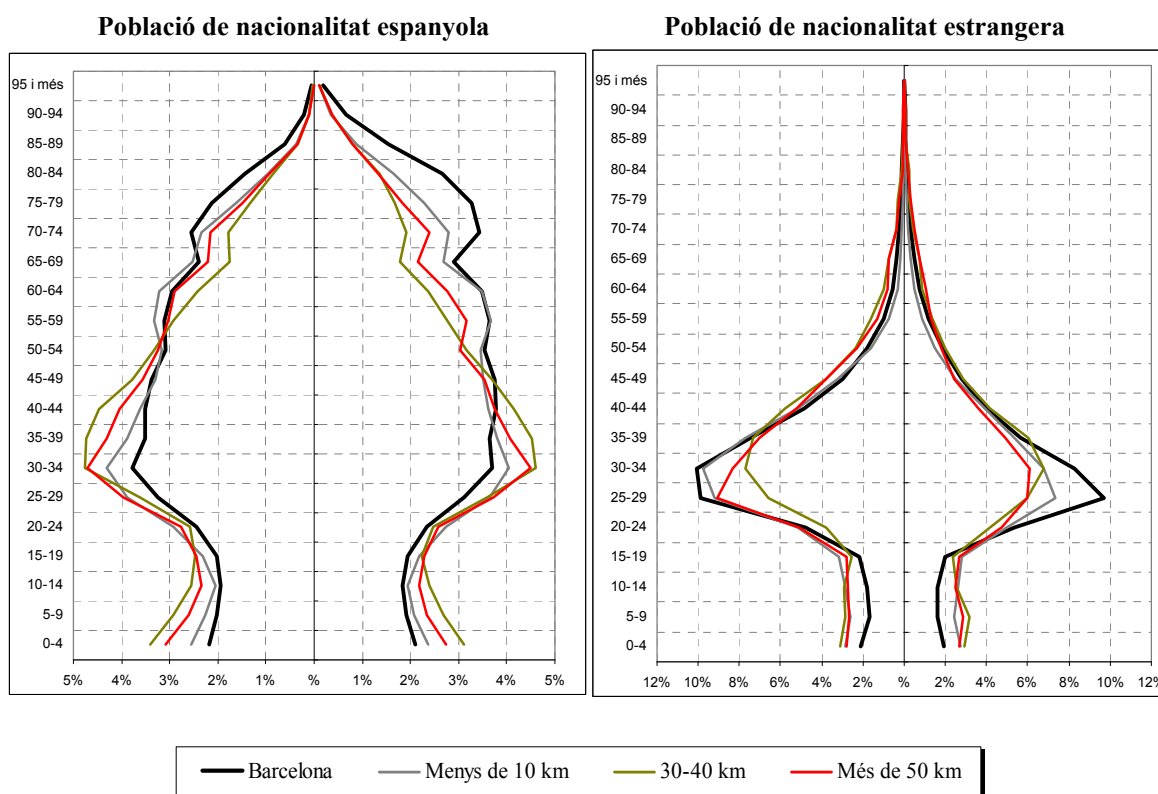
Font: Padró continu de població, 1998-2007, a 1 de gener (Idescat). Elaboració pròpia.

La mobilitat residencial s'apunta com el principal factor explicatiu d'aquesta reducció. L'any 1998, els municipis més allunyats del centre, situats en zones perifèriques i amb un impacte de la mobilitat residencial poc elevat, eren els més envellits. Al mateix temps,

també Barcelona es trobava envellida en relació als municipis adjacents, de forma similar al que succeeix en altres grans centres urbans (Terrassa i Sabadell, per exemple). L'any 2007, tot i que es manté la mateixa morfologia, es pot destacar el descens gairebé generalitzat i amb forta intensitat de la proporció de majors als municipis de l'Alt Penedès, i en general dels més allunyats del centre urbà, com a símptoma de l'extensió de la mobilitat residencial. En canvi, creix l'envelliment dels municipis més pròxims a Barcelona, tot i que hagin estat grans receptors de fluxos migratoris internacionals. Això es deu a l'envelliment de la població autòctona, accentuat per l'èxode de la població jove, i sols parcialment compensat pel ràpid creixement de la immigració.

Entre la població amb nacionalitat espanyola, és a Barcelona on es troba l'estructura més envellida (figura 7), situant-se just per darrera els municipis de l'àmbit més pròxim.

Figura 7.- Estructura per sexe i edat de la població segons la nacionalitat i la distància a Barcelona. 2007

Font: Padró continu de població, a 1 de gener de 2007 (Idescat). Elaboració pròpia.

Els que mostren proporcions superiors d'infants i adults joves són els que es troben entre 30 i 40 km. de Barcelona, a causa de la immigració de parelles joves que cerquen habitatges més assequibles o de major qualitat. Tot i això, tampoc podem dir que existeix una relació lineal entre envelliment i distància, ja que per sobre dels 40 km el rejuveniment és menor.

Per la població estrangera, en canvi, la situació és totalment diferent. És a la ciutat de Barcelona on els estrangers tenen un perfil més jove, amb una concentració dels efectius al voltant dels 25-34 anys, destacant-hi també el pes de les dones. En canvi, a Barcelona, el pes dels menors és força més baix, ja sigui per un assentament més recent (amb menors possibilitats de reagrupament o de tenir-hi fills), ja sigui perquè de forma similar a la resta de població, les parelles marxen cap a la perifèria. Per sobre de les diferències en la composició per nacionalitats dels estocs, Barcelona apareix com a punt d'atracció de la immigració internacional, essent, a més a més, el lloc on les estructures segons la nacionalitat són més allunyades.

5.- Conclusions

La Regió Metropolitana de Barcelona ha experimentat en los darrers anys un increment important de la seva població, amb un creixement del 14% de la població i sis-cents mil nous residents. Aquest augment es deu, en la seva major part, a la incorporació de població de nacionalitat estrangera, que ara mateix representen el 12,8% de la població total, trencant amb una dinàmica d'estancament del creixement demogràfic que es mantenia des d'inicis dels vuitanta. Aquest creixement immigratori amaga, en certa manera, la continuació de les dinàmiques residencials preexistents (desconcentració i suburbanització), que s'accentua entre els habitants de nacionalitat espanyola i que segueix essent els principals responsable dels canvis en la distribució interna de la població. Barcelona i les ciutats del seu entorn més immediat observen les majors proporcions de residents estrangers, que coincideixen amb una pèrdua de residents de nacionalitat espanyola, en bona part jove o adulta-jove, que marxa cap a poblacions més llunyanes del centre urbà.

La mobilitat residencial segueix essent vehicle de transformació territorial, on recentment s'hi afegeix la mobilitat de la població estrangera, que modifica significativament el conjunt de la mobilitat de la RMB i que ha potencia la dels espanyols, on a un predomini de moviments a curta distància s'hi suma un procés de desconcentració dirigit a municipis

de la segona corona metropolitana. Entre els estrangers, en canvi, el principal procés produït és el de desconcentració de la ciutat central en direcció als municipis de la primera corona metropolitana, on el mercat de l'habitatge, a preus més assequibles que els de Barcelona i amb una oferta abundant degut a l'envelliment demogràfic i a l'emigració de població espanyola, pot ser el factor explicatiu principal.

Las diferentes dinámicas residenciales se reflejan, finalmente, en la estructura por edades de la población por nacionalidad, en las que Barcelona y los municipios situados a 30-40 km. del centro representan los casos extremos en cuanto a la distribución por edades de unos y otros.

Referències bibliogràfiques

BAYONA, J. (2007). "La segregación residencial de la población extranjera en Barcelona: ¿una segregación fragmentada?". *Scripta Nova. Revista Electrónica de Geografía y Ciencias Sociales*, XI (235). Barcelona: Universitat de Barcelona. <http://www.ub.es/geocrit/sn/sn-235.htm>

BAYONA, Jordi; DOMINGO, Andreu; GIL, Fernando (2008). "La inmigración internacional como elemento de reconfiguración territorial en áreas poco pobladas: el caso de Cataluña (1996-2006)". *XI Congreso de la Población española, AGE*, León, Setembre de 2008.

BAYONA, J.; LÓPEZ, A. (2006). "La movilidad residencial de la población de nacionalidad extranjera generada en Barcelona, 2000-2004". *Actas del X Congreso de la Población Española*.

BAYONA, J.; DOMINGO, A. (2005). "Actividad y territorio: la localización de la población extranjera en Barcelona". *Cuadernos de Geografía*, 77, 19-40. Universitat de València.

BAYONA, J.; GIL ALONSO, F.; DOMINGO, A. (en premsa). "Población extranjera y vivienda en Cataluña. Evolución reciente y previsión de la demanda". *Anales de Geografía de la Universidad Complutense*.

BUENO, X.; CASANOVA, Ll.; LÓPEZ, A. (2007). "Movilidad residencial de la población española y extranjera en los municipios limítrofes a la ciudad de Barcelona". *VIII Congreso de la ADEH*.

CABRÉ, A.; MÓDENES, J. A. (1997). "Dinàmiques demogràfiques recents a la Regió Metropolitana de Barcelona". *Revista Econòmica de Catalunya*, 33, p. 66-76.

DEVOLDER, D.; GIL ALONSO, F.; FORTE, P. (2006). "Estimación del grado de error en el registro de la población extranjera en España: un enfoque comparativo". *Papers de Demografia*, 309.

- DOMINGO, A.; BAYONA, J.; LÓPEZ, A. (2004). "El impacto de la internacionalización de los flujos migratorios en la ciudad de Barcelona". *Migraciones*, 16, 157-198.
- DOMINGO, A.; GIL ALONSO, F. (2007). "Immigration et évolution de la structure de la main-d'œuvre au Sud de l'Union Européenne". *Population*, 2007-4.
- IZQUIERDO, A.; LOPEZ DE LERA, D.; MARTÍNEZ, R. (2002). "Los preferidos del siglo XXI: la inmigración latinoamericana en España". *Actas del 3 Congreso de la Inmigración en España*, 2, 237-250. Granada.
- LÓPEZ, A. (2007). *Canvis residencials i moviments migratoris en la renovació poblacional de Barcelona*. Tesis Doctoral. Departament de Geografia. UAB.
- MÓDENES, J. A. (1998). *Flujos espaciales e itinerarios biográficos: La movilidad residencial en el área de Barcelona*. Tesis Doctoral. Departament de Geografia. UAB.
- PUJADAS, I. (2005). "From the concentrated to the dispersed city: residential mobility in the Metropolitan Region of Barcelona, 1982-2000". *IUSSP, XXV International Population Conference*, Tours, 18-23 juliol.
- PUMARES, P. (2005). "Distribución territorial y movilidad interprovincial de la población marroquí en España". *Quaderni Dipartimento per lo Studio delle Società Mediterranee*, 32, p. 203-230.
- RECAÑO, J. (2002). "La movilidad geográfica de la población extranjera en España: un fenómeno emergente". *Cuadernos de Geografía*, 72, 135-156.
- RECAÑO, J.; DOMINGO, A. (2006). "Evolución de la distribución territorial y la movilidad geográfica de la población extranjera en España". AJA, E.; ARANGO, J. (Eds.). *Veinte años de inmigración en España. Perspectivas jurídica y sociológica (1985-2004)*. Barcelona: Fundació CIDOB, 302-338.
- RIBAS-MATEOS, N. (2004). "How can we understand Immigration in Southern Europe?". *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 30 (6), 1045-1063.
- VIDAL, E.; GIL ALONSO, F.; DOMINGO, A. (2006). "Participation of immigrants in the European Union's national labour markets in a context of complementarity: Substitution and Competition with local labour force". *Papers de Demografia*, 302, 28 p.